

Behavioral Law and Economics w świetle wewnętrznej moralności prawa

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Wstęp

§ 1. Cele badawcze

Założeniem badawczym postawionym przez autora jest porównanie ze sobą metod prawoznawstwa *Law and Economics*¹ oraz *Behavioral Law and Economics*² w kontekście teorii „wewnętrznej moralności prawa” *Lona Luvoisa Fullera*. W monografii została podjęta próba analizy metodologicznego problemu interdyscyplinarnej heteronomii metody prawniczej przy użyciu *Law and Economics* jako podejścia analizującego. Porównanie to ma na celu przeprowadzenie procesu analizy zgodnego z metodą *Johna Stuarta Milla*, wykorzystywaną w metodologii *Law and Economics* do rozwiązywania problemów i proponowania rozwiązań w rzeczywistości prawnej. Proces ten, opisany w rozdziale II, zakłada bilateralną relację pomiędzy teorią prawa i teorią ekonomii, której skutkiem ma być udoskonalenie metodologii poznawczej analizy prawa z użyciem ekonomicznych narzędzi analitycznych.

Jednym z minimalnych wymogów formalnych prawa, wynikającym z teorii wewnętrznej moralności prawa, jest przesłanka określająca, że jednym z niezbędnych wymogów formalnych prawa musi być niewymaganie przez prawo od podmiotów prawa rzeczy dla nich niewykonalnych. Pojawiające się w związku z tym pojęcie prawa będzie w monografii używane zasadniczo w znaczeniu przedmiotowym. Jeżeli nie będzie w tekście zastrzeżone odmienne rozumienie, przez prawo będą rozumiane wypowiedzi zawierające reguły postępowania, tworzące zhierarchizowany i względnie uporządkowany system, którego istnienie związane jest z państwem jako polityczną formą organizacji społeczeństwa, niezależnie od reguł walidacyjnych przyjmowanych w danym porządku³. Założenie przez neoklasycyzy wariant metody prawoznawstwa *Law and Economics*, że ludzkie procesy decyzyjne funkcjonują w oparciu o: maksymalizowanie użyteczności, optymalne działanie w arbitralnym otoczeniu, stałość i ciągłość

¹ Zob. monografie z neoklasycyzyzy do prawa: *R.A. Posner, Economic Analysis of Law*, New York 2014; *L. Kaplow, S. Shavell, Economic Analysis of Law*, Harvard Law School, John M. Olin Center for Law, Economics and Business, Discussion Paper 1999, No. 251, s. 3–79; *R. Cooter, T. Ulen, Law and Economics*, Boston 2016.

² Zob. monografie z *Behavioral Law and Economics*: *C.R. Sunstein, Ch. Jolls, R.H. Thaler, A Behavioral Approach to Law and Economics*, *Stanford Law Review* 1998, vol. 50, No. 5, s. 1471–1550; *C.R. Sunstein* (ed.), *Behavioral Law and Economics*, Cambridge 2012; *J.C. Teitelbaum, K. Zeiler* (eds.), *Research Handbook on Behavioral Law and Economics*, Cheltenham 2019; *E. Zamir, D. Teichman*, *Behavioral Law and Economics*, Oxford 2018.

³ Na temat wieloznaczności terminu prawo por. np. *M. Zirk-Sadowski, Wprowadzenie do filozofii prawa*, Warszawa 2011, *passim*.

preferencji, niezależność ogólnych preferencji od kontekstu, analityczne przetwarzanie informacji, nieograniczone dysponowanie informacjami, uniwersalny i jednorodny mechanizm podejmowania decyzji, pierwotną rolę procesów poznawczych, nieograniczoną siłę woli, nieograniczony egoizm (neoklasyczny paradygmat *homo oeconomicus* i wynikająca z niego teoria racjonalnego wyboru), a następnie opieranie na tym założeniu analiz (pozytywna *Law and Economics*) jak i ocen implikujących konkretne rozwiązania normatywne (normatywna *Law and Economics*), powoduje wadę kontrfaktyczności u samej podstawy przeprowadzanej analizy.

W związku z tym faktyczność formułowanych przez *Law and Economics* analiz jak i sądów *ex ante* określających potencjalną skuteczność skutków regulacji jest niweczona przez kontrfaktyczny paradygmat behawioralny. Paradygmat człowieka racjonalnego stosowany w ekonomii neoklasycznej, będącej głównym nurtem metody *Law and Economics*, jest silnie krytykowany w świecie nauki ze względu na swoją, często rażącą, kontrfaktyczność. Krytyka opierająca się głównie na teorii ograniczonej racjonalności *Herberta Simona* podważa wszystkie założenia teorii racjonalnego wyboru. Głównym problemem mogącym podawać w wątpliwość możliwość proponowania zmian w rzeczywistości prawnej na podstawie krytykowanego paradygmatu jest pełne lub silne zderzenie heurystyk i tendencyjności⁴ (*bias*) rządzących ludzkim zachowaniem, jak i najczęstsza nieświadomość ich zachodzenia.

W tym przypadku autor podjął próbę wykazania, że mamy do czynienia z opisem rzeczywistości prawnej sformułowanym przez pryzmat teorii ekonomii niezgodny z teorią prawa. Nie można racjonalnie przyjąć, że system prawa mający spełniać wymogi formalne demokratycznego państwa prawnego może być pozbawiony zasad prawa nazwanych przez *Fullera* zasadami wewnętrznej moralności prawa. Analiza metody *Law and Economics* może wskazywać na jej potencjalną niezgodność z zasadą wewnętrznej moralności prawa *Fullera*, przez wymaganie od podmiotów prawa rzeczy dla nich niewykonalnych. Przestrzeganie norm prawa utworzonych zgodnie z neoklasycznym paradygmatem *Law and Economics*, aby można było mówić o spełnieniu minimalnych formalnych warunków prawa, nie może przerastać fizjologicznych⁵ możliwości adresatów tych norm.

Zdaniem autora, zgodnie z metodą *Law and Economics* nie należy jednak odrzucać neoklasycznego podejścia do ekonomizacji nauki prawa, określając je lub rzeczywistość, którą opisuje, jako nieracjonalne czy bezużyteczne. Należy uwzględnić sprzęże-

⁴ „Terminem tendencyjność określa się przypadłość umysłu ludzkiego polegającą na systematycznym odstępowaniu od idealnego wzorca rozumowania, co skutkuje regularnym popełnianiem błędów kreślonego rodzaju. Tendencyjność nie jest więc równoznaczna z podatnością na błędy wszelkiego rodzaju, lecz ze skłonnością do popełniania błędów uniwersalnych i bardzo charakterystycznych” – E. Nęcka, Uniwersalne błędy poznawcze, w: K. Paclawska (red.), Tradycja i wyzwania. Księga pamiątkowa na 75-lecie założenia Studium Pedagogicznego UJ, Kraków 1996, s. 167–182. Zob. również E. Nęcka, J. Orzechowski, B. Szymura, Psychologia poznawcza, Warszawa 2013, s. 550.

⁵ Wyjaśnienie fizjologiczne to wiązanie zachowania z aktywnością mózgu i innych narządów organizmu. Zob. J.K. Kalat, Biologiczne podstawy psychologii, Warszawa 2018, s. 3.

nie zwrotne i skierować przedstawioną wątpliwość związaną z warunkiem wewnętrznej moralności prawa w kierunku teorii ekonomii – w celu podjęcia próby rozwinięcia, pogłębienia, ulepszenia i dostosowania metodologii ekonomicznej do wyzwań stawianych przez analizowaną rzeczywistość prawną. W tym przypadku jest to kwestia metodologiczna założonego paradygmatu metody ekonomicznego podejścia do nauki prawa i konsekwencji tego paradygmatu w zakresie możliwości użycia metody do analizy prawa. Omawiana zmiana polega na zastąpieniu spojrzenia na rzeczywistość prawną przez pryzmat ekonomii neoklasycznej spojrzeniem przez pryzmat ekonomii behawioralnej.

Porównanie to ma na celu zweryfikowanie, czy i w jaki sposób metoda *Behavioral Law and Economics* może zapewnić realizację warunku stawianego prawu przez autora teorii wewnętrznej moralności prawa, modyfikując z wykorzystaniem dorobku empirycznych nauk behawioralnych neoklasyczny paradygmat behawioralny metody *Law and Economics*, w skład którego wchodzi kontrfaktyczny paradygmat *homo oeconomicus* oraz wynikająca z niego teoria racjonalnego wyboru. Przy pomocy tego porównania autor podjął próbę wykazania, że dopiero przy wykorzystaniu ekonomii behawioralnej, jako teorii ekonomii wykorzystywanej w analizie *Law and Economics*, można twierdzić, że reguły ustanowione przez prawodawcę z uwzględnieniem paradygmatu *homo oeconomicus* będą realizowały standardy wewnętrznej moralności prawa.

Postępujący rozwój metody *Behavioral Law and Economics* ujawnia pogłębiający się rozłam pomiędzy neoklasycznym nurtem *Law and Economics* a jego behawioralną wersją. Mimo przyjęcia w najnowszych wydaniach podręczników przez autorytety metody neoklasycznej (np. *Richarda Posnera*) potrzeby modyfikacji paradygmatu *homo oeconomicus* w ekonomicznej analizie prawa przez uzupełnienie o dorobek nauk empirycznych, a zwłaszcza o osiągnięcia ekonomii behawioralnej, dyskusje na gruncie zarówno teorii prawa, jak i teorii samej metody nie nabrały na znaczeniu. Niniejsza monografia wpisuje się w rosnące w ostatnich latach globalne zainteresowanie metodą *Behavioral Law and Economics*, które jednak do tej pory nie zaowocowało dużą liczbą opracowań jej dotyczących, zwłaszcza w porównaniu do *Law and Economics* czy innych dziedzin prawa.

Biorąc pod uwagę, że na metodę *Law and Economics* składa się dorobek licznych praktyków i reprezentantów dogmatyki prawa oraz ekonomii, zauważalnie istnieje potrzeba prowadzenia symultanicznej teoretycznej refleksji nad rozwojem metody ekonomicznego podejścia do nauki prawa – nie tylko, jak dotychczas, refleksji głównie na gruncie teorii ekonomii, lecz również refleksji na płaszczyźnie teorii prawa. Ze względu na zawilość teoretyczną, rzeczową i multidyscyplinarny charakter metody *Behavioral Law and Economics*, zweryfikowanie, w jaki sposób paradygmat *Law and Economics* konfrontuje się ze zmodyfikowanym paradygmatem przyjętym przez *Behavioral Law and Economics* na gruncie teorii prawa, wymaga systematycznego omówienia wszystkich składowych mających implikacje metodologiczne. Znaczenie takiej analizy wydaje się o tyle istotne, że metodologiczne wątpliwości co do założeń metody *Law and Economics* pojawiały się już od pierwszych jej wersji. Rozważania będą prowadzone

w formie porównania metod *Law and Economics* i *Behavioral Law and Economics* w celu uwypuklenia implikacji dla wskazanej w tezie rozprawy niezgodności, a także przedstawienia, w jaki sposób *Behavioral Law and Economics* tych niezgodności unika.

§ 2. Zakres badań

Prezentację podstawowych kwestii badawczych należy poprzedzić wyjaśnieniem przyjętego zakresu rozważań, który ze względu na interdyscyplinarny charakter został ograniczony do materii niezbędnej do weryfikacji postawionej tezy. W związku z tym polemika z przytaczanymi twierdzeniami nie obejmuje wszelkich możliwych zastrzeżeń, ale koncentruje się na tych aspektach, które są związane z tezą opracowania. Ograniczenie to ma swoje uzasadnienie w tym, że na monografię składają się rozważania z zakresu takich dyscyplin, jak: teoria prawa, teoria i historia ekonomii, ekonomia matematyczna, ekonometria, ekonomia behawioralna, psychologia poznawcza, psychologia społeczna, psychologia behawioralna, psychologia różnic indywidualnych i neuro nauki poznawcze. Z tego względu konieczna jest koncentracja na zagadnieniach *stricte* relewantnych dla analizowanego problemu.

Monografia jest pracą metodologiczną i tematycznie obejmuje dwie grupy zagadnień. Pierwsza z nich dotyczy metody neoklasycznej ekonomizacji nauki prawa, obejmuje przedstawienie teoretycznych aspektów ekonomicznego podejścia w nauce prawa wraz z omówieniem roli prawników i teorii prawa w ekonomicznej analizie prawa (rozdziały I i II) oraz metodologicznie istotnych twierdzeń składających się na metodę (rozdziały III i IV). W drugiej części przedstawione zostały struktury, zakres teoretyczny i narzędzia metodologiczne metody *Behavioral Law and Economics* (rozdziały V, VI, VII, VIII i IX), stojące w bezpośrednim kontraście paradygmatycznym do narzędzi i podejścia przedstawionych w pierwszej części monografii.

Rozdział I został poświęcony przedstawieniu różnic między podejściem do prawa przyjmowanym w nauce prawa a ekonomicznym podejściem do prawa. Opisane w nim zostały w pierwszej kolejności stosowane w prawoznawstwie modele wnioskowań, teorie filozofii moralnej oraz koncepcje sprawiedliwości. Ich przedstawienie służy wskazaniu, jak odmienne jest podejście do badania rzeczywistości prawnej przy zastosowaniu metod ekonomicznej analizy prawa i *Law and Economics*. W rozdziale zaprezentowano, w jaki sposób możliwe jest i do jakich skutków prowadzi zastąpienie analiz prawniczych analizami z użyciem narzędzi i założeń ekonomicznych. Przedstawiona została również różnica w posługiwaniu się kategorią racjonalności prawodawcy na gruncie teorii prawa a teorii ekonomii.

Rozważanie postawionego problemu rozpoczyna się przedstawieniem w rozdziale II dwóch metod: ekonomicznej analizy prawa i *Law and Economics*, różnice między którymi nie są często podejmowanym zagadnieniem w kontekście ekonomizacji nauki prawa. Najpopularniejsze jest rozumienie ekonomicznego podejścia do analizy prawa jako stosowania narzędzi mikroekonomicznych i ekonometrycznych do badania rzeczywistości prawnej. Nie jest to jednak podejście korzystne z punktu widzenia

metody prawoznawstwa, ze względu na wiele kontrowersyjnych założeń neoklasycznej teorii ekonomii. W rozdziale II przedstawione zostały relacja, historia i ewolucja podejścia do metody ekonomicznej analizy prawa i *Law and Economics*. Omówienie teoretycznych założeń analizy *Law and Economics* ma kluczowe znaczenie dla pozostałej części monografii, ze względu na wykorzystanie jej przy analizie postawionego problemu, dotyczącego możliwości użycia neoklasycznej *Law and Economics* do analizy rzeczywistości prawnej w świetle doktryny wewnętrznej moralności prawa.

W następnej kolejności przedstawione zostały główne założenia wewnętrznej moralności prawa według *L.L. Fullera*, jak również wyjaśniono ich rolę w weryfikacji, czy ustalenia wynikające z analizy przeprowadzonej z wykorzystaniem określonej teorii ekonomii są akceptowalne z punktu widzenia teorii prawa. Rozważania na temat wybranego założenia wewnętrznej moralności prawa dotyczącego niemożliwości wymagania przez prawo rzeczy niewykonalnych są przedmiotem rozdziału II, § 2. Doktryna została przedstawiona głównie w sposób, w jaki zaprezentował ją *L.L. Fuller*.

Przedstawienie zasady wewnętrznej moralności prawa (z perspektywy *L.L. Fullera*), mianowicie niedopuszczalności wymagania przez prawo rzeczy niemożliwych, zostało wybrane z dwóch powodów. Po pierwsze, w ujęciu *L.L. Fullera* zasady wewnętrznej moralności prawa są rozumiane jako suma ludzkich przedsięwzięć, które mają na celu podporządkowanie ludzkich zachowań określonym zasadom, jest to więc ograniczenie nałożone na tworzących prawo⁶. Rozumienie w ten sposób zasad moralności prawa jest wyjątkowo korzystne dla perspektywy *Law and Economics*, której jednym z głównych zakresów analizy jest ustalanie ekonomicznych skutków regulacji i proponowanie rozwiązań prawnych zorientowanych na maksymalizację społecznego dobrobytu. W przypadku przeanalizowania rzeczywistości prawnej w zgodzie z neoklasycznym paradygmatem zachowania można dojść do wniosku, że obserwowana rzeczywistość jest nieracjonalna, i postulować stworzenie zupełnie nowej rzeczywistości zgodnej z modelem teoretycznym. Zapewnienie zgodności metodologicznej pomiędzy rzeczywistością prawną a teorią ekonomii jest więc możliwe przy zmodyfikowaniu, na podstawie zasad moralności regulacyjnej, założeń paradygmatu ludzkiego zachowania w teorii ekonomii. Drugim powodem jest możliwość traktowania podejścia *L.L. Fullera* do wewnętrznej moralności prawa w kategoriach prawniczej etyki zawodowej, co pozwala na dostrzeżenie roli prawników przy tworzeniu prawa z użyciem metody *Law and Economics*. Prawnicy stanowią bowiem przeciwwagę dla ekonomistów zarówno w procesie ekonomicznej analizy rzeczywistości prawnej, jak i w trakcie procesu prawotwórczego, służąc przy tych procesach swoją wiedzą nie tylko doktrynalną, lecz również instytucjonalną. Treść § 2 rozdziału II jest zatem próbą udzielenia odpowiedzi na pytania teoretyczne *Law and Economics*, dotyczące problemu roli teorii prawa w analizie ekonomicznej, jak i roli prawników w tym procesie – rolę, które w głównym nurcie ekonomicznego podejścia do badania prawa są najczęściej uważane za bezużyteczne.

⁶ *L.L. Fuller*, A Reply to Professors Cohen and Dworkin, *Villanova Law Review* 1965, vol. 10, iss. 4, s. 655.

Kolejne dwa rozdziały przedstawiają założenia zastosowanej metodologii wybranej teorii ekonomicznej (ekonomicznej analizy prawa) oraz przyczyny i podstawy jej krytyki. W rozdziale III przedstawiono historię metod *Behavioral Law and Economics* oraz *Law and Economics*, poczynawszy od poglądów pierwszych przedstawicieli ekonomizacji nauki prawa, przez pierwszą i drugą falę rozwoju ruchu, paradygmat prezentowany przez szkołę chicagowską i rozpowszechniony w Stanach Zjednoczonych, aż do zakwestionowania paradygmatu i rozproszenia się ruchu na odłamy: instytucjonalny, historyczny, porównawczy, teorii wyboru publicznego, nurt ekonomii austriackiej, teorii gier, socjologiczny i behawioralny (*limited rationality*). Rozpoczęcie wywodu od wprowadzenia historycznego było kluczowe w przypadku porównania metodologii oryginalnej metody ekonomizacji do jej behawioralnej wersji, ze względu na potrzebę ukazania przesłanek i schematów teoretycznych, które na przestrzeni lat wchodziły w skład metody, jak i również ich normatywnego uzasadnienia.

Kolejnym krokiem istotnym do weryfikacji tezy było przedstawienie metodologii stosowanej podczas analizy za pomocą metody ekonomicznej. Opis ma na celu przedstawienie wnioskowań i narzędzi służących do analizy rzeczywistości prawnej pod kątem zweryfikowania stanu osiągalnego dobrobytu społecznego. W rozdziale IV omówione zostało znaczenie i wpływ ekonomii pozytywnej i normatywnej na ekonomiczną analizę prawa, w tym na możliwości ekonomicznego pozytywnego prognozowania *ex ante*. Rozwinięciem jest przedstawienie i omówienie elementów metody ekonomicznego podejścia do prawa: paradygmatu *homo oeconomicus*, teorii racjonalnego wyboru, teorii wyboru publicznego, teorii gier, teorematu *Coase'a*, ekonomii dobrobytu, maksymalizacji, optimum skali, analizy marginalnej, racjonalności motywacyjnej, racjonalności w rozumieniu poznawczym i motywacyjnym, funkcji dobrobytu *Bergsona-Samuelsona*, efektywności w sensie *Pareto*, kryterium *Kaldora-Hicksa*. Przedstawienie powyższych elementów obejmuje założenia i cele analizy przeprowadzanej z ich użyciem, z naciskiem na problemy związane z założeniami dotyczącymi podejmowania decyzji, pozyskiwania i analizy informacji oraz decyzyjności w warunkach ryzyka. Narzędzia i koncepcje neoklasycznej analizy ekonomicznej zostały przedstawione w celu wskazania ograniczeń predykcyjnych teorii i problemów wynikających z zastosowania teorii racjonalnego wyboru do analizy ludzkiego zachowania.

Kontynuując analizę dwóch podejść ekonomizacji nauki prawa, należało – zgodnie z metodą *Law and Economics* – przeciwstawić aksjomaty teorii ekonomii, które nie potrafią w sposób zadowalający wytłumaczyć rzeczywistości prawnej, ich potencjalnemu ulepszeniu, którego rozwinięcie modelowe pozwoli na analizę złożoności rzeczywistości prawnej. W rozdziale V omówiono metodę *Behavioral Law and Economics* z akcentem na te kwestie, których dostrzeżenie w podejściu behawioralnym modyfikuje neoklasyczną wersję w celu spełnienia przez nią wymogu wewnętrznej moralności. Porównywanie metodologii metod *Law and Economics* oraz *Behavioral Law and Economics* rozpoczyna się od omówienia generalnych koncepcji samej dyscypliny ekonomii behawioralnej i nowatorskiego podejścia do teorii wyboru publicznego pod postacią *Behavioral Public Choice*. W celu wykazania, że różnice w metodzie behawioralnej pozwalają

na dostateczne zniwelowanie ogólności, którymi obarczona jest metoda neoklasyczna, przedstawiona została następnie metodologia ekonomii behawioralnej, a konkretniej – sposób, w jaki pozyskuje się w niej informacje o rzeczywistości, które następnie zostają inkorporowane do modeli ekonomicznych. Są to metody: obserwacji, eksperymentu laboratoryjnego i eksperymentu terenowego. Wytlumaczone zostało, w jaki sposób empiryczne badanie rzeczywistości pozwala na faktualne tworzenie paradygmatów zachowań i formułowanie praw dotyczących ludzkiego zachowania oraz wyzwań związanych z analizą tworzenia i stosowania prawa.

W następnej kolejności zaprezentowano wyniki badań eksperymentalnych wykorzystywane w modelach metody *Behavioral Law and Economics*. Przedstawione wyniki badań behawioralnych dotyczą zagadnień teorii ludzkiego wnioskowania i podejmowania decyzji. Teorie opisujące zachowanie populacji, wyprowadzone na podstawie wyników badań eksperymentalnych, które są marginalizacją różnic indywidualnych zaobserwowanych w trakcie eksperymentów, mogą stanowić dla teorii prawa użyteczne podejście w ramach analizowania ludzkiego zachowania. Zrozumienie, w jaki sposób ludzie myślą i w konsekwencji podejmują decyzje, włącznie z teoriami i badaniami tłumaczącymi ontogenetycznie, fizjologicznie, ewolucyjnie i funkcjonalnie te zjawiska, pozwala na udowodnienie, jak bardzo neoklasyczne teorie racjonalnego wyboru i *homo oeconomicus* odbiegają od rzeczywistości. W rozdziale przeanalizowano: teorie procesów dualnych, heurystyk i błędów poznawczych, zagadnienie ekologicznej racjonalności w relacji do teorii systematycznych błędów poznawczych, behawioralnych paradygmatów poznawczych, ograniczeń zastosowania teorii racjonalnego wyboru w analizie prawa, teorię ograniczonej racjonalności i strategię niemaksymalizującą oczekiwaną użyteczności.

Podjęta tematyka ma na celu odniesienie się do założeń metody neoklasycznej i wskazanie korzyści wynikających z zastosowania ekonomii behawioralnej w procesie analizy *Law and Economics*. Analiza ma wykazać, w jakim stopniu rozszerzenie paradygmatu behawioralnego ekonomii może pozwolić na wyeliminowanie problemu kontrfaktyczności związanego z zastosowaniem neoklasycznego paradygmatu ludzkiego podejmowania decyzji, co pozwoliłoby na zrealizowanie zasady wewnętrznej moralności prawa, jak również umożliwiłoby przeprowadzanie analizy rzeczywistości prawnej z użyciem szczegółowych danych na temat różnic indywidualnych.

Następną częścią porównania metod *Law and Economics* oraz *Behavioral Law and Economics* jest przedstawienie faktograficznej zawartości omawianych teorii i zachowań oraz procesów decyzyjnych, które za nimi stoją. Temu celowi służą cztery kolejne rozdziały, każdy z nich opisujący inną kategorię tendencyjności i heurystyk. To rozróżnienie ma na celu ułatwić dostrzeżenie wzorców poznawczo-behawioralnych, które wynikają z tych typów odstępstw od teorii racjonalnego wyboru.

W rozdziale VI dokonano analizy oraz sformułowano wnioski dotyczące zagadnień związanych z ludzkimi procesami szacowania prawdopodobieństwa, wynikającymi z teorii ograniczonej racjonalności (*Bounded rationality*). W skład analizy wcho-

dzą np.: efekt pewności, efekt subaddytywności, heurystyka dostępności czy efekt pewności wstecznej (*Hindsight bias*).

W rozdziale VII została przedstawiona analiza kolejnego fundamentalnego rodzaju ludzkich tendencyjności, związanych z teorią perspektywy i wpływem kontekstu na ludzką wnikoskowania. W skład omówienia wchodzi fenomeny nazywane grupą ograniczonej siły woli (*Bounded willpower*), jak np. teoria perspektywy, awersja do straty, koszty utopione czy efekt obramowania i tendencyjność *status quo*.

Rozdział VIII traktuje o egocentryzmie i przedstawia dorobek nauk behawioralnych kwestionujący założenia teorii racjonalnego wyboru i paradygmatu *homo oeconomicus*, dotyczącego ludzkiej wszechwiedzy na temat otaczającej rzeczywistości społeczno-ekonomicznej przy podejmowaniu decyzji. Poruszone zostały fenomeny nadmiernego optymizmu, pewności siebie, podstawowego błędu atrybucji, motywowanego rozumowania, efektu potwierdzenia oraz złudzenia planowania.

Rozdział IX zawiera krytykę założeń paradygmatu *homo oeconomicus*, zakładającego ludzki egoizm i dbanie wyłącznie o własny interes, przeprowadzoną z perspektywy psychologii społecznej, poznawczej i psycho-antropologicznej, z uwzględnieniem fenomenów wykazujących na odstępstwa od własnego interesu. Omówione zostały zagadnienia norm społecznych, sprawiedliwości i działań zbiorowych.

W monografii wykorzystano międzynarodową literaturę, na którą składają się opracowania zarówno teoretyczne, jak i ogłoszone wyniki badań empirycznych z: ogólnych dziedzin *Behavioral Law and Economics*, ekonomicznej analizy prawa, teorii ekonomii, ekonomii sektora publicznego, ekonomii instytucjonalnej, ekonomii behawioralnej, neuropsychologii, psychologii poznawczej, psychologii społecznej, psychologii różnic indywidualnych, psychologii ekonomicznej, teorii prawa, filozofii prawa, metodologii nauk, ekonometrii, metodologii badań empirycznych, kognitywistyki i filozofii moralnej. Wykorzystano także nieliczną polską literaturę, zwłaszcza z zakresu *Behavioral Law and Economics*, przy konieczności zaznaczenia braku relevantnych publikacji dla postawionej w tezy.

Ze względu na to, że *Behavioral Law and Economics* obejmuje materię co najmniej trzech dyscyplin naukowych, wyłonienie koherentnego nurtu metodologicznego na tak wczesnym etapie rozwoju dyscypliny jest zadaniem karkołomnym. Same problemy metodologiczne dyscypliny są tematem niniejszej książki, jednak można zwrócić uwagę na kilka przedstawionych w niej problemów, w analizie posłużono się bowiem głównie podejściem badawczym właściwym dla filozofii, teorii prawa oraz metodologii ekonomii z uwzględnieniem filozoficznej analizy dogmatycznej i systemowej. Przede wszystkim należy zaznaczyć zastosowane odstępstwo od „klasycznego” podejścia teorii prawa do analizy prawa. Ze względu na charakter normatywny i metodologiczny *Law and Economics* i ekonomicznej analizy prawa należało bowiem w monografii posłużyć się innymi narzędziami analitycznymi, niż miałyby to miejsce w przypadku podejścia konwencyjonalnego.

Wstęp

* * *

Niniejsza monografia jest wynikiem badań prowadzonych z różną intensywnością w ostatnich kilku latach. Szczególne podziękowania kieruję pod adresem Pana Profesora *Huberta Izdebskiego* za opiekę naukową, cenne uwagi i trud włożony w przygotowanie kształtu monografii. Wyrażam także wdzięczność moim Rodzicom za życzliwość, wyrozumiałość i wsparcie.

Warszawa, czerwiec 2023 r.

Artur Bogucki

[Przejdź do księgarni →](#)